

УДК 792(477):821.161.2.09:070(438)

ТРАДИЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ У ВІЗІЇ І. ФРАНКА НА ШПАЛЬТАХ ПОЛЬСЬКОГО ЧАСОПISУ «KURJER LWOWSKI»

Грабівська Г.І.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті зроблено спробу розглянути міркування І.Франка про традиції українського театру на шпальтах польського часопису «Kurjer Lwowski». Проаналізовано театрознавчі публікації письменника. Досліджено процес утвердження українського театру крізь призму Франкового бачення. Використовуючи погляди письменника, визначено основні принципи успішної вистави. Коротко висвітлено головні події у культурному житті українців.

Ключові слова: періодичне видання, публікації, руський театр, процес, Kurjer Lwowski.

Іван Франко є основоположником українського наукового театрознавства. Історик, критик, теоретик українського театру зробив величезний внесок у його формування та функціонування. Серед багатогранної діяльності письменника вагоме місце відводилося дослідженню та розробці наукових засад розвитку українського національного театру. Театрознавча спадщина Франка потребує глибокого, комплексного та неупередженого осмислення. Окремі аспекти

менника вагоме місце відводилося дослідженню та розробці наукових засад розвитку українського національного театру. Театрознавча спадщина Франка потребує глибокого, комплексного та неупередженого осмислення. Окремі аспекти

проблеми почасти вже порушували українські вчені, серед яких слід виділити Я. Білоштана [1], Ю. Бобошка [2], Ю. Грицяя [3], Р. Кирчіву [4], Й. Федаса [6] та ін. Проте, публікації письменника зазначеного характеру на шпальтах іноземних періодичних видань, на жаль, ще й досі залишаються малодослідженим сегментом творчості митця. У цьому й полягає **новизна** та актуальність **нашої** розвідки.

Найряснішим на публікації, з-поміж численних польськомовних видань, у яких друкувався Франко, є часопис «Kurjer Lwowski». Публіцист упродовж десяти років співпрацював із цією газетою. У ньому, за твердженням М. Мороза, налічуємо близько 900 різноматематичних та різножанрових статей, заміток, рецензій, фейлетонів тощо [5, с. 189]. Публікації про утвердження та функціонування українського театру становлять вагомий частку доробку українського журналіста на шпальтах часопису «Kurjer Lwowski».

Франко-критик прорецензував протягом 1888-1897 рр. велику кількість вистав не лише українських, а й іноземних драматургів. Серед них: вистави за творами І. Бораковського, І. Котляревського, М. Кропивницького, С. Гулака-Артемівського, М. Старицького, Панаса Мирного, М. Янчука, К. Ванченка, Н. Кибальчич, А. Стечинського, Г. Цеглинського, К. Устияновича, О. Огоновського, В. Шекспіра, Г. Ібсена та ін. Крім того, публіцист постійно знайомив польськомовного читача з репертуаром українського театру, інформував про діяльність товариства «Руська бесіда», відповідального за організацію та діяльність театру, таким чином утверджуючи розвиток національної культури серед чужинців.

Мета пропонованої статті полягає у дослідженні процесу утвердження та функціонування українського театру крізь призму Франкового бачення на сторінках польськомовного періодичного видання «Kurjer Lwowski». Одним з першочогових є **завдання** проаналізувати театрознавчі праці Франка-критика на сторінках газети задля подальшого студіювання та систематизації творчого доробку митця в галузі театрознавства.

Об'єктом нашої роботи є рецензії та замітки Івана Франка театрознавчого характеру на шпальтах вказаного часопису.

Театр був невід'ємною часткою культурного життя останньої чверті XIX ст., саме тому особливу увагу приділив І. Франко проблемам його функціонування. Своєрідний Франків метод – залучати й іноземну публіку до проблем розвитку української справи доводять його публікації в польській пресі.

Франко мріяв про такий театр, естетичний вплив мистецтва котрого викликати почуття емпатії, тобто співпереживання у глядача, що, власне, й приводить його до духовного очищення, а саме в цьому полягає суть театрального задуму. Природа мистецтва театру синтетична, адже його художній образ виникає завдяки синтезу драматургії, архітектури, живопису, скульптури, музики, майстерності актора.

Важлива специфічна особливість театру, яка відрізняє його переважно від усіх видів мистецтва полягає у тому, що глядач має змогу стати свідком процесу художньої творчості, спостерігати створення художнього образу власними

очима. Іван Франко це глибоко усвідомлював, тому й ставив досить високі вимоги до формування українського театру.

Видатний новатор у розвитку суспільної думки і естетичної свідомості України, Франко мав неабияку схильність до глибокого і докладного соціального аналізу дійсності з погляду інтересів трудового народу. Він поступово вводив у свою естетичну теорію і художню практику ідею зображення життя в розвитку, у боротьбі нового зі старим, прокладаючи шлях до реалізму нової епохи.

Адже, феномен театрального мистецтва пов'язаний з осмисленням художньої спадщини минулого, з творчими пошуками театральних діячів, які по-філософськи осмислюють світ і намагаються розкрити морально-психологічний стан особистості.

У період десятилітньої співпраці Франка з часописом «Kurjer Lwowski» широко розвивається його діяльність у галузі драматургії. Він не лише пише власні п'єси («Вчитель», «Рябина», «Сон князя Святослава», «Украдене щастя» та ін.), а й одночасно рецензує твори корифеїв театрального мистецтва, творячи тим самим підвалини функціонування українського театру, висуває постулати його можливої відбудови. Композиція та сценічність драми має для критика першочогове значення. Він не лише дає оцінку грі виконавців головних ролей, але й не оминає увагою драматичні конфлікти, ритм та динаміку вистави. Публіцист закликає до простоти на сцені, можливості розкриття найпотемніших людських пристрастей, до психологічного аналізу причин, що спонукають людей діяти так чи інакше. Майстерність та сценічна культура, на думку Франка, є пріоритетними для справжнього актора. Такими акторами тодішнього українського репертуару Франко вважав Л. Млотковську, Т. Гембицького, К. Соленика.

У сталій рубриці часопису під назвою «Руський театр» публіцист надрукував величезну кількість статей, рецензій, заміток у масиві котрих зорієнтуватися доволі складно. Деякі з них являли собою стислі розповіді про окремі спектаклі, інші були короткими згадками про репертуар чи приїзд театру, відтак були й розгорнуті фейлетони, що окреслювали Франків театральний задум. Глибоко аналізуючи працю корифеїв українського театру у різних жанрах сценічного мистецтва Франко-рецензент на шпальтах видання доносив польськомовному читачеві узагальнений образ хоч пригнобленого й убогого, але живого й нескореного народу.

Статті письменника своєрідні та багатопланові не лише за змістом, а й за формами, структурою вміщеного в них фактичного матеріалу, а особливістю є їх поліфонізм. У часописах І. Франко вміщував публікації двох основних різновидів: матеріали, втілені у власне газетних формах (статтях, замітках, кореспонденціях), і текстиджерела, що є видом історичних джерел (законодавчі акти, статистичні матеріали). Важливу цінність складає фактичний матеріал, що міститься у газетних публікаціях, але не менш вагомим є і суб'єктивне трактування фактів, оскільки це дозволяє з'ясувати позицію автора, дає можливість визначити основні напрями діяльності

письменника в той період, його ідейні та політичні переконання. Однак, крім об'єктивних поглядів, оцінок та інтерпретацій подій, у Франкових працях є багато емоцій та інколи упереджених висловлювань. Аналізуючи драму А. Крушельницького, критично зазначає: «Вона зовсім без акції, та се ще нічого, але вона нудна. Все – і події, і характери, і розмови – держане в якімось матово-сірим тоні, розлізле, несконцентроване» [11, с. 320]. Відтак у № 285 від 13. X часопису «Kurjer Lwowski» порушена в одноактній комедії «Лихий день» Г. Цеглинського злободенна тема галицьких виборів зазнає нищівної критики Франка за свою так би мовити мілкість і схематизм. Пояснюється це гострою політичною боротьбою різних товариств, організацій та партій, багатоплановістю їх духовних та національних цінностей, іноді полярністю ідей, що впливало на розвиток мови. А про це письменник не міг писати спокійно, без тривоги та хвилювань.

Завдяки поданим на сторінках польської періодики Франковим публікаціям оцінено його внесок у розвиток української культури, зокрема театру. Публіцистичний стиль письменника дозволив йому доступно та критично описати та проаналізувати, і навіть більше, висвітлити перспективи українського театру у становленні державності. Цінність публікацій пояснюється тим, що в них мало суб'єктивізму, натомість знаходимо чимало фактичного матеріалу. Послугуючись методом аналітичного зіставлення, оцінки конкретної ситуації, ці матеріали мають безперечну історичну вартість. Іноді це моментальний огляд подій, іноді – хронікаполітичних заходів. А загалом – це жива ілюстрація багатограних міжнародних відносин кінця XIX ст. в Галичині.

Вбачаючи витоки народного театру в обрядах і звичаях, публіцист акцентував увагу на тому, що український народ, як і кожний інший «від непам'ятних часів мав у своїх обрядах і звичаях багаті зароди драми» [3, с. 189].

Прадавньою високо-художньою формою українського театру Франко вважав вертепну драму. Театрознавець доклав чимало зусиль для вивчення цього доволі складного мистецького явища. Вперше відомості про вертеп подані у статті «Руський театр у Галичині» (1885 р.). У примітці міститься інформація про поширення вертепу в Галичині, опис будиночка вертепу, фрагмент вистави. Сконденсовану інформацію про вертеп містить «Нарис історії української літератури до 1860 р.», 24 розділ якого має назву «Інтермедії і вертеп XVII–XVIII в.». Згодом у 1888 р. у № 289 (17. X) часопису ця інформація була донесеною автором до польськомовного читача. Підсумовуючи свої дослідження традицій українського театру Франко-критик доходив до висновку, що вони беруть початок від народних обрядів і звичаїв, через інтермедію і вертеп XVII–XVIII ст. Давнє українське театральне мистецтво стає основним джерелом нового українського театру початку XIX ст.

Видатний новатор у розвитку суспільної думки й естетичної свідомості України, Великий Каменяр мав неабияку схильність до глибокого і докладного соціального аналізу дійсності на захист народу та справедливості. За словами Й. Федаса, він поступово вводив у свою есте-

тичну теорію і художню практику ідею зображення життя в розвитку, у боротьбі нового зі старим, прокладаючи шлях до реалізму нової епохи [7, с. 52]. Звернімо увагу, письменник описує практично кожен театральну подію в українсько-польських стосунках. Цікавою є стаття «Teatr maloruski w Warszawie» («Малоруський театр у Варшаві» – тут і далі переклад наш). У публікації згадується вистава М.Старицького «Ой не ходи Грицю та на вечерниці», що відбулася у Великому театрі у Варшаві. «Батьком українського театру» назвав М. Старицького І. Франко, відзначивши його видатну роль у становленні й розвитку вітчизняної драматургії.

«Весь ряд сцен, які репрезентують життя малоруських селян, та історія кохання додають мальовничості виставі, а пісні, цілком оригінальні та взяті із життя українського народу, не мають нічого спільного із шаблонними сценічними ефектами... важливим моментом є дійсно добрі виконавці» – висновок публіциста. У театральних оглядах І. Франко приділив увагу мистецтву драматурга, твори якого «мають бути призначені не для читання, а для сцени». Будова драматичного твору, на думку письменника, тримається на сюжеті, всі елементи якого мають бути чітко визначені й опрацьовані драматургом та скомпоновані в єдину гармонійну цілість. Персонажі у драмі повинні потрапляти у такі конфлікти й обставини, які змусять персонажів діяти, а в діях розкривати свою справжню природу. Намічений у зав'язці конфлікт, суперечності протиставлених один одному характерів зумовлюють безпосередню боротьбу, причинний перехід персонажів від ситуації до ситуації, від яви до яви, від дії до дії. Критик підкреслював, що змальована у драмі картина життя, людських стосунків мусить відзначатися органічною єдністю. Кожна нова подія повинна наставати вмотивовано, з внутрішньої потреби. В іншій статті пише: «Зміст і композиція поетичного твору, його, так сказати, скелет в значній мірі мусять бути ділом розуму, обдумані, розважені і розмірені... бо і найгеніальніше виконання деталей не окупить браку цілості» [11, с. 81].

Найважливішим об'єктом, центром драми, на переконання І. Франка, є передусім людина. І на сцені потрібно показувати тільки художньо викинчені, цікаві й оригінальні постаті, в природних для них, щоденних обставинах. Вимога психологічного аналізу характерів, заглиблення в душу людини, психологічне й соціальне вмотивування вчинків і поведінки героїв, що залежить від певних драматичних колізій. Така позитивна оцінка вистави у Варшаві піднімає на новий рівень український театр.

Підсумовуючи наукову діяльність Каменяра в газеті «Kurjer Lwowski», варто відзначити вагомий внесок часопису у вивчення спадщини Франка – театрознавця. Відтак, у період з 1888 по 1897 рр. нараховано понад сто публікацій Франка театрознавчого характеру. У цих оглядах, статтях та рецензіях він виявляє глибоке й різностороннє розуміння особливостей драматичного жанру театрального мистецтва, композиції, дійовості, сценічності драми, влучно оцінює драматичні конфлікти, розвиток сюжету, динаміку й ритм вистави. Каменяр не лише дає оцінку грі виконавців провідних ролей взагалі, а й робить

це стосовно до тих чи інших актів і навіть окремих епізодів та сцен з вистави. Помітне вміння І. Франка бачити образ вистави в цілому. Поряд з цим він великого значення надавав роботі актора, неодноразово наголошуючи на надважливості вдумливого ставлення митця до створення типу, характеру, виступаючи проти ненатуральності, штучності у грі акторів.

Також належало б відзначити авторитет і колосальний вплив І. Франка на традицію укра-

їнського театру. До нього звертались за порадами з приводу режисури, акторської майстерності, до його думки апелювали у суперечках і дискусіях.

Порушена у статті проблема є лише частиною багатогранної теми – проблеми театрознавчої творчості І. Франка у польськомовній публіцистиці. Екскурс сторінками іншомовних часописів, на нашу думку, дав би не менш важливий та цікавий матеріал, що й окреслює перспективи подальших досліджень у цьому напрямку.

Список літератури:

1. Білоштан Я. Л. І. Франко і театр / Яків Білоштан. – К.: Мистецтво, 1967. – 367 с.
2. Бобошко Ю. М. Іван Франко – основоположник українського наукового театрознавства / Ю. Бобошко // Театральна культура. – 1966. – № 2. – С. 50–52.
3. Грицай Ю. М. Українська драматургія XVIII ст. / Юрій Грицай. – К.: Вища школа, 1974. – С. 184–227.
4. Кирчів Р. Комедії Івана Франка / Роман Кирчів. – К.: АН УРСР, 1961. – 2436 с.
5. Ковпик С. І. Основні складові поетики української драматургії першої половини XIX століття: монографія / Світлана Іванівна Ковпик. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. – 425 с.
6. Новиков А. Українська драматургія й театр від найдавніших часів до початку XX ст.: монографія / Анатолій Новиков. – Харків: 2011. – 408 с.
7. Федас Й. Іван Франко – дослідник народного театру / Й. Федас // Народна творчість та етнографія. – 1986. – № 4. – С. 50–55.
8. Мороз М. До питання атрибуції творів І. Франка в газеті «Kurjer Lwowski» / М. Мороз // Питання текстології. Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 188–216.
9. Український драматичний театр. – К.: Наукова думка, 1967. – Т. 1. – С. 284–338.
10. Моцар Т. Грань таланта / Т. Моцар // Театр. – 1971. – № 2. – С. 73–76.
11. Франко І. Про театр і драматургію. Вибрані статті, рецензії та висловлювання / Іван Франко. – К.: АН УРСР, 1957. – 346 с.
12. Fr. [anko] Iw. [an] Teatr ruski // Kurjer Lwowski. – 1888. – № 285 (13. X). – S. 5. «Лихий день» Г. Цеглинського, «Пошились в дурні» М. Кропивницького.

Грабівська Г.И.

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко

ТРАДИЦИИ УКРАИНСКОГО ТЕАТРА В ВИДЕНИИ И. ФРАНКО НА СТРАНИЦАХ ПОЛЬСКОГО ЖУРНАЛА «KURJER LWOWSKI»

Аннотация

В статье сделана попытка рассмотреть соображения И. Франко о становлении и развитии украинского театра на страницах польского журнала «Kurjer Lwowski». Проанализированы театроведческие публикации писателя. Исследован процесс утверждения украинского театра сквозь призму видение Франко. Используя взгляды писателя, определены основные принципы успешного спектакля. Коротко освещены главные события в культурной жизни украинцев.

Ключевые слова: периодическое издание, публикации, русский театр, процесс, Kurjer Lwowski.

Grabivska H.I.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

TRADITIONS OF THE UKRAINIAN THEATRE IN FRANKO'S VISION ON COLUMNS OF POLISH PERIODICAL «KURJER LWOWSKI»

Summary

The article attempts to examine Franko's considerations on the formation and development of the Ukrainian theatre on the pages of the Polish periodical «Kurjer Lwowski». The process of approval of the Ukrainian theatre through the prism of Franko's vision is investigated. Writer's theatre publications are analyzed. The basic principles of successful performances are defined according to the writer's views. The main events in the cultural life of the Ukrainian people are briefly clarified.

Keywords: periodical, publications, Ruski theatre, the process, Kurjer Lwowski.